

18 September 2026 -TBILISI GEORGIA

از قاچاق تا پولشویی؛ بررسی نقش نظام بانکی در انتقال و پنهان سازی

عواید حاصل از جرایم اقتصادی

مژده فاضلی

عضو کانون وکلای دادگستری استان گیلان

m.fazeli.fra@gmail.com

دکتر علی دلیلی

استاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تاکستان

Ali.dalili.acc@gmail.com

چکیده

گسترش نظام های مالی رسمی، توسعه بانکداری الکترونیکی و افزایش پیچیدگی روابط اقتصادی، اگرچه موجب تسهیل مبادلات مشروع شده است، همزمان فرصت های جدیدی را برای ارتکاب، انتقال و پنهان سازی عواید حاصل از جرایم اقتصادی ایجاد کرده است. در میان این جرایم، قاچاق کالا و ارز به عنوان یکی از مهم ترین مصادیق اقتصاد غیررسمی، در بسیاری از موارد از مرحله ارتکاب جرم اولیه فراتر رفته و با استفاده از ابزارهای مالی و بانکی، وارد مرحله ای از گردش، انتقال و مشروع نمایی عواید مجرمانه می شود. مسئله اساسی این پژوهش آن است که آیا هرگونه استفاده از نظام بانکی در ارتباط با قاچاق کالا و ارز، موجب تحقق جرم پولشویی خواهد شد یا آنکه برای انتساب مسئولیت کیفری، وجود شرایط و عناصر مستقلی ضروری است؟ این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با رویکرد تطبیقی، ضمن بررسی مقررات حقوق ایران در حوزه مبارزه با قاچاق کالا و ارز و مبارزه با پولشویی، جایگاه نظام بانکی را در سه مرحله «تأمین مالی جرم»، «کشف جریان مالی» و «پنهان سازی عواید مجرمانه» تحلیل می کند. یافته های پژوهش نشان می دهد که قاچاق کالا و ارز و پولشویی، اگرچه در برخی پرونده ها در یک زنجیره مجرمانه واحد قرار می گیرند، از نظر ماهیت حقوقی دو عنوان کیفری مستقل محسوب می شوند. بر این اساس، صرف وجود تراکنش های بانکی غیرمتعارف، استفاده از حساب های متعدد یا ارتباط مالی با شخص مظنون به قاچاق، بدون احراز منشأ مجرمانه وجوه، علم مرتکب و انطباق رفتار با عناصر قانونی جرم، برای تحقق پولشویی کافی نیست. این پژوهش با بهره گیری از استانداردهای بین المللی مبارزه با پولشویی، به ویژه رویکرد مبتنی بر ریسک و مفهوم پولشویی مبتنی بر تجارت (Trade-Based Money Laundering)، ضمن تبیین چالش های اثباتی موجود، پیشنهادهایی برای اصلاح رویه های قضایی، بانکی و تقنینی ارائه می کند.

واژگان کلیدی: قاچاق کالا و ارز، نظام بانکی، عواید حاصل از جرم، حساب اجاره ای، پولشویی مبتنی بر تجارت.

18 September 2026 -TBILISI GEORGIA

۱- مقدمه

جرایم اقتصادی در عصر حاضر دیگر صرفاً به رفتارهای مستقیم و قابل مشاهده محدود نیستند. در ساختارهای سنتی، قاچاق کالا و ارز غالباً با عبور غیرقانونی کالا از مرزها یا نقض مقررات گمرکی شناخته می شد؛ اما تحول شیوه های تجارت، توسعه ابزارهای پرداخت و پیچیده شدن شبکه های مالی سبب شده است که قاچاق در بسیاری از موارد به بخشی از یک فرآیند گسترده تر تبدیل شود؛ فرآیندی که از تأمین مالی اولیه، سازمان دهی عملیات، انتقال کالا، تحصیل درآمد، گردش وجوه و در نهایت مشروع نمایی منابع مالی تشکیل می شود. در این میان، نظام بانکی جایگاهی دوگانه دارد. از یک سو، بانک ها مهم ترین ابزار شفافیت اقتصادی و کشف جریان های مالی غیرقانونی محسوب می شوند؛ زیرا ثبت و نگهداری داده های مالی امکان ردیابی مسیر وجوه را فراهم می کند. از سوی دیگر، همین نظام در صورت سوءاستفاده می تواند به ابزاری برای مخفی کردن منشأ واقعی دارایی ها، استفاده از اشخاص ثالث، ایجاد لایه های مالی متعدد و دشوار کردن کشف جرم تبدیل شود. به همین دلیل، در سیاست جنایی معاصر، مبارزه با جرایم اقتصادی صرفاً به کشف جرم اولیه محدود نیست؛ بلکه ردیابی مسیر مالی حاصل از جرم نیز اهمیت اساسی یافته است. استانداردهای بین المللی مبارزه با پولشویی نیز بر ایجاد سازوکارهایی برای شناسایی و مقابله با جریان های مالی ناشی از فعالیت های مجرمانه تأکید دارند. با وجود این، توسعه سازوکارهای مبارزه با پولشویی نباید موجب گسترش نامحدود مسئولیت کیفری شود. یکی از چالش های اساسی در پرونده های بانکی آن است که مرز میان:

- تراکنش مشکوک،
- ارتباط مالی با جرم،
- معاونت در جرم،
- شروع به جرم،
- و پولشویی کامل

به درستی تفکیک شود. زیرا در حقوق کیفری، وجود ظن یا احتمال، جایگزین اثبات عناصر جرم نیست. بر این اساس، پژوهش حاضر تلاش می کند به این پرسش پاسخ دهد: در پرونده هایی که قاچاق کالا و ارز با استفاده از ابزارهای بانکی همراه می شود، معیار تشخیص مرز میان جرم قاچاق، پولشویی و اقدامات مقدماتی یا شروع به جرم چیست؟

۱-۲- بیان مسئله

یکی از مهم ترین چالش های حقوق کیفری اقتصادی در عصر حاضر، تشخیص مرز میان فعالیت مالی مشروع، فعالیت مالی مشکوک و رفتار مالی واجد وصف مجرمانه است. توسعه ابزارهای بانکی و امکان انتقال سریع وجوه، اگرچه موجب افزایش کارآمدی نظام اقتصادی شده است، اما همزمان امکان پنهان سازی مسیر واقعی دارایی ها و قطع ارتباط میان مال و منشأ اولیه آن را نیز افزایش داده است. در پرونده های مرتبط با قاچاق کالا و ارز، این چالش با پیچیدگی بیشتری مواجه است؛ زیرا قاچاق در بسیاری از موارد دیگر

18 September 2026 -TBILISI GEORGIA

یک رفتار منفرد و محدود به عبور غیرقانونی کالا از مرز نیست، بلکه بخشی از یک زنجیره اقتصادی گسترده تر است که مراحل مختلفی از تأمین مالی، سازمان دهی، انتقال کالا، فروش، دریافت وجوه و گردش مالی پس از تحصیل درآمد را در بر می گیرد. در چنین شرایطی، نظام بانکی ممکن است در سه نقطه متفاوت با فعالیت مجرمانه ارتباط پیدا کند:

- نخست، مرحله پیش از ارتکاب قاچاق؛ جایی که منابع مالی برای خرید کالا، پرداخت هزینه حمل، تأمین شبکه توزیع یا انجام سایر اقدامات مرتبط مورد استفاده قرار می گیرد.
- دوم، مرحله کشف جرم؛ جایی که داده های بانکی، گردش حساب ها و ارتباط میان اشخاص می تواند به عنوان قرینه ای برای کشف شبکه اقتصادی جرم مورد استفاده قرار گیرد.
- سوم، مرحله پس از تحصیل عواید حاصل از جرم؛ جایی که مرتکب تلاش می کند با انتقال، تبدیل، اختلاط یا استفاده از وجوه در فعالیت های ظاهراً مشروع، منشأ غیرقانونی آنها را پنهان کند.

با وجود این ارتباط چندمرحله ای، یکی از اشتباهات رایج در رسیدگی به پرونده های اقتصادی آن است که صرف وجود ارتباط میان یک تراکنش بانکی و یک فعالیت مجرمانه، به عنوان دلیل تحقق پولشویی تلقی شود. در حالی که از منظر حقوق کیفری، میان این گزاره ها تفاوت اساسی وجود دارد: وجود تراکنش بانکی غیرممتعارف $\neq$ وجود عواید حاصل از جرم $\neq$ تحقق جرم پولشویی. زیرا برای تحقق پولشویی، علاوه بر وجود مال ناشی از جرم منشأ، باید رفتار مرتکب با یکی از مصادیق قانونی پولشویی منطبق بوده و علم وی نسبت به منشأ مجرمانه مال نیز احراز شود. از سوی دیگر، در پرونده هایی که هنوز عملیات مالی به مرحله تکمیل نرسیده است، مسئله دیگری مطرح می شود: آیا اقدامات انجام شده صرفاً در حد مقدمات جرم بوده یا وارد مرحله اجرای جرم شده است؟ این پرسش در خصوص پولشویی اهمیت ویژه ای دارد؛ زیرا تشخیص مرز میان قصد ارتکاب پولشویی، اقدامات مقدماتی، شروع به عملیات اجرایی و جرم کامل، از پیچیده ترین مباحث حقوق کیفری اقتصادی محسوب می شود. بنابراین، مسئله اصلی این پژوهش آن است که: در مواردی که قاچاق کالا و ارز با استفاده از ابزارهای بانکی همراه می شود، چه معیارهایی برای تفکیک جرم قاچاق به عنوان جرم منشأ، پولشویی به عنوان جرم مرتبط با عواید حاصل از جرم و اقدامات مقدماتی یا شروع به جرم وجود دارد؟

۱-۳- اهمیت و ضرورت موضوع

اهمیت این پژوهش از آنجا ناشی می شود که پیچیده تر شدن جرایم اقتصادی و گسترش ابزارهای بانکی و پرداخت الکترونیکی، شیوه انتقال و پنهان سازی عواید حاصل از قاچاق را نیز پیچیده تر کرده است. در چنین شرایطی، نظام بانکی علاوه بر آنکه می تواند در معرض سوءاستفاده برای انتقال و لایه گذاری وجوه مجرمانه قرار گیرد، از مهم ترین منابع اطلاعاتی برای شناسایی مسیر گردش عواید و کشف الگوهای مالی مشکوک محسوب می شود. از این رو، بررسی همزمان ابعاد مالی و حقوقی نقش بانک ها، می تواند به تفکیک دقیق میان فعالیت های بانکی مشروع و رفتارهای واجد وصف پولشویی و نیز به تقویت سازوکارهای پیشگیری، کشف و اثبات جرایم اقتصادی کمک کند.

۴-۱- اهداف پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، تبیین نقش نظام بانکی در انتقال، ردیابی و پنهان سازی عواید حاصل از قاچاق و بررسی رابطه حقوقی و مالی میان جرم منشأ و جرم پولشویی است. در همین راستا، پژوهش در پی شناسایی مهم ترین شیوه های سوءاستفاده از ابزارهای بانکی برای جابه جایی و لایه گذاری وجوه، بررسی ظرفیت داده ها و تراکنش های بانکی در کشف جریان های مالی مشکوک، تبیین چالش های اثبات ارتباط میان عواید و جرم منشأ و همچنین تعیین مرز میان استفاده مشروع از خدمات بانکی و بهره گیری مجرمانه از نظام مالی با هدف پنهان سازی منشأ عواید است.

۵-۱- پیشینه پژوهش و خلأ تحقیق

مطالعات انجام شده در حوزه جرایم اقتصادی، غالباً یکی از دو مسیر زیر را دنبال کرده اند:

- نخست، پژوهش هایی که قاچاق کالا و ارز را از منظر اقتصادی، گمرکی و سیاست جنایی بررسی کرده اند. این مطالعات عمدتاً بر آثار اقتصادی قاچاق، شیوه های مقابله با آن و ضمانت اجرای قانونی تمرکز داشته اند.
- دوم، پژوهش هایی که جرم پولشویی را به عنوان یک جرم مستقل مورد بررسی قرار داده و موضوعاتی مانند مفهوم عواید حاصل از جرم، روش های تطهیر

۱-۵-۱- پیشینه پژوهش داخلی

- ❖ خمایی زاده (۱۳۸۱) در پژوهشی با عنوان «مبارزه با پولشویی در بانک ها و مؤسسات مالی؛ نگاهی به قانون ضدتروریسم ایالات متحده آمریکا» به بررسی نقش بانک ها و مؤسسات مالی در مقابله با پولشویی پرداخته است. پژوهش با تمرکز بر تحول روش های پنهان سازی منشأ وجوه مجرمانه و آثار فناوری های جدید بر دشوار شدن ردیابی منابع غیرقانونی، بر ضرورت نظارت بر بانک ها و مؤسسات مالی تأکید دارد. نویسنده همچنین مقررات ضد پولشویی مندرج در قانون ضدتروریسم ایالات متحده را بررسی کرده و نشان می دهد که کنترل و نظارت بر شبکه بانکی یکی از محورهای اصلی سیاست مقابله با انتقال و پنهان سازی عواید مجرمانه است. این مطالعه از این جهت با پژوهش حاضر ارتباط مستقیم دارد که بانک را نه صرفاً یک نهاد مالی، بلکه از مهم ترین نقاط مداخله برای شناسایی و جلوگیری از ورود و گردش وجوه ناشی از جرم می داند.
- ❖ جوانمرد (۱۳۹۴) در مقاله «بررسی حقوقی تعامل ایران با FATF در پیشگیری از پولشویی» به بررسی ارتباط نظام مالی و بانکی ایران با استانداردهای بین المللی مبارزه با پولشویی پرداخته است. محور اصلی مطالعه، الزامات ناشی از استانداردهای گروه ویژه اقدام مالی و آثار آن بر نظام مالی ایران است. پژوهش نشان می دهد که ضعف یا محدودیت در تعامل با سازوکارهای بین المللی می تواند بر امکان نظارت بر جریان های مالی و مقابله با انتقال وجوه مشکوک اثرگذار باشد. از منظر

18 September 2026 -TBILISI GEORGIA

پژوهش حاضر، این مطالعه اهمیت هماهنگی نظام بانکی، نهادهای نظارتی و استانداردهای بین المللی را در جلوگیری از سوءاستفاده از شبکه مالی برای جابه جایی عواید مجرمانه برجسته می کند.

❖ ابوالحسنی هستیانی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تدوین الگوی راهبردی پیشگیری از پولشویی در ساختار بانکی کشور؛ مطالعه موردی بانک صادرات ایران» به طراحی الگویی برای پیشگیری از پولشویی در ساختار بانکی پرداخته است. تمرکز این مطالعه بر آن است که مقابله مؤثر با پولشویی صرفاً از طریق جرم انگاری و مجازات محقق نمی شود، بلکه به سازوکارهای سازمانی، نظارتی و مدیریتی در درون بانک نیاز دارد. مطالعه مذکور از این جهت برای پژوهش حاضر اهمیت دارد که نقش ساختار بانکی را در مرحله پیشگیری مورد توجه قرار داده و بر ضرورت ایجاد سازوکارهای منسجم برای کنترل فعالیتهای مالی مشکوک تأکید می کند. این پژوهش در نشریه علمی «مدیریت سازمان های دولتی» منتشر شده است که مشخصات نشریه و ماهیت علمی آن در پایگاه نشریه قابل بررسی است.

❖ حقی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «عوامل زیرساختی مدیریت چالش های مبارزه با پولشویی در نظام بانکی ایران و برآورد الگوی مبتنی بر رهنمودهای بین المللی»، عوامل ساختاری و زیرساختی مؤثر بر مبارزه با پولشویی در نظام بانکی ایران بررسی شده است. این مطالعه از منظر پژوهش حاضر اهمیت ویژه ای دارد؛ زیرا موضوع را از سطح صرفاً حقوقی فراتر برده و به ظرفیتهای نهادی، ساختاری و مدیریتی نظام بانکی توجه می کند. نتایج پژوهش بر اهمیت ایجاد سازوکارهای مناسب برای اجرای سیاست های ضد پولشویی و انطباق آنها با رهنمودهای بین المللی تأکید دارد.

❖ ارجمند نژاد و همکاران (۱۴۰۳)، در پژوهشی با عنوان «به کارگیری روش شبکه های هوشمند عصبی در شناسایی و رتبه بندی رفتاری مشتریان مظنون به پولشویی (مورد مطالعه: بانک ملت)» به بررسی امکان استفاده از روش های هوشمند برای شناسایی مشتریان مظنون به پولشویی در شبکه بانکی پرداخته اند. پژوهش با استفاده از داده های مشتریان و اطلاعات مالی بانک ملت و با بهره گیری از روش هایی مانند نقشه خودسازمان دهنده و قوانین وابستگی، رفتار مشتریان را تحلیل کرده است. یافته ها نشان می دهد استفاده از روش های هوشمند می تواند در شناسایی و رتبه بندی مشتریان مشکوک و کاهش مشکلات ناشی از اتکای صرف به قواعد عمومی شناسایی تراکنش های مشکوک مؤثر باشد. این پژوهش از نظر موضوعی با تحقیق حاضر ارتباط نزدیکی دارد؛ زیرا نشان می دهد نظام بانکی در مرحله شناسایی و ردیابی جریان های مالی مشکوک، نقش مهمی در جلوگیری از گردش و پنهان سازی عواید حاصل از جرم دارد.

❖ حیدرزاده، و عموزیدی (۱۴۰۵) در مقاله ای با عنوان «سازوکارهای حقوقی پیشگیری و مقابله با پولشویی در نظام بانکی ایران (با تأکید بر الزامات سازمان های پولی و مالی جهانی)» به بررسی الزامات حقوقی حاکم بر عملکرد بانک ها در زمینه مبارزه با پولشویی پرداخته اند. نویسندگان بر الزام بانک ها به شناسایی مشتریان، پایش تراکنش ها و گزارش فعالیتهای مشکوک تأکید کرده و نقش ظرفیتهای حقوقی، نظارتی و فناوری را در پیشگیری از پولشویی بررسی کرده اند. همچنین مقاله بر ضرورت هماهنگی میان نظام بانکی، نهادهای قضایی و امنیتی و سامانه های هوشمند تحلیل تراکنش ها تأکید دارد.

❖ افشار و همکاران (۱۴۰۴) در پژوهشی با عنوان «طراحی مدل برای کاهش ریسک پولشویی در بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری» یک مدل بومی برای شناسایی و کاهش ریسک پولشویی در بانکها و مؤسسات مالی ارائه کرده اند. پژوهش با رویکرد آمیخته انجام شده و در مرحله کیفی از مصاحبه با خبرگان بانکی و در مرحله کمی از پرسشنامه استفاده شده است. یافته ها نشان می دهد عواملی مانند تعامل با نهادهای داخلی و خارجی، ساختار قانونی، فناوری های نوین، عوامل سیاسی - امنیتی، آموزش کارکنان و هماهنگی میان نهادهای نظارتی در کنترل ریسک پولشویی اهمیت دارند. از این منظر، این مطالعه به طور مستقیم با بخش «نقش نظام بانکی» در پژوهش حاضر ارتباط دارد و نشان می دهد کنترل ریسک پولشویی نیازمند ترکیب نظارت، فناوری، ساختار قانونی و هماهنگی نهادی است.

۱-۵-۲- پیشینه پژوهش خارجی

❖ نیکولوسکا و سیمونوفسکی (۲۰۱۲) در مقاله «نقش بانکها به عنوان یک نهاد در نظام پیشگیری از پولشویی در مقدونیه» نقش بانکها را در شناسایی و جلوگیری از ورود عواید مجرمانه به نظام مالی بررسی کرده اند. نویسندگان بانکها را یکی از ارکان اصلی نظام پیشگیری می دانند و بر وظایفی مانند شناسایی مشتری، پایش معاملات، نگهداری اطلاعات، شناسایی تراکنش های مشکوک و گزارش آنها به واحد اطلاعات مالی تأکید می کنند. همچنین، پژوهش نشان می دهد که تعقیب مسیر پول و شناسایی منشأ عواید مجرمانه می تواند ارتباط میان جرم منشأ و پولشویی را آشکار کند. این مطالعه یکی از نزدیک ترین پیشینه ها به موضوع حاضر است، زیرا مستقیماً ارتباط میان عواید حاصل از جرایم سازمان یافته و استفاده از شبکه بانکی برای قانونی سازی آنها را بررسی می کند.

❖ السابری حلاوی (۲۰۱۹) در یک پژوهش با عنوان «پول کثیف در بخش بانکی» به بررسی نظام مبارزه با پولشویی در لبنان با تمرکز بر ارتباط میان محرمانگی بانکی و الزامات ضد پولشویی پرداخته است. مطالعه نشان می دهد که بانکها به دلیل ماهیت فعالیت خود و دسترسی به اطلاعات و جریان های مالی، در موقعیت مهمی برای کشف و کنترل وجوه دارای منشأ مجرمانه قرار دارند. پژوهش همچنین به تحول پولشویی از جرمی که در ابتدا بیشتر با قاچاق مواد مخدر ارتباط داشت به پدیده ای با منابع مجرمانه متنوع اشاره می کند و استانداردهای بین المللی مبارزه با پولشویی را مورد تأکید قرار می دهد.

❖ پالمر و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «پولشویی مبتنی بر تجارت: مجرمان پس از برگزیت آزادانه فعالیت می کنند» به بررسی خطرات پولشویی مبتنی بر تجارت و توانایی بخش بانکی در شناسایی و مدیریت این نوع جریان های مالی پرداختند. پژوهش با تمرکز بر بخش بانکی بریتانیا و با استفاده از مرور نظام مند ادبیات و مصاحبه با متخصصان ارشد بانک های بزرگ انجام شده است. یافته ها نشان داد که بانکها و نهادهای مجری قانون در شناسایی و اولویت بندی اطلاعات مرتبط با پولشویی مبتنی بر تجارت با مشکلاتی از جمله کمبود مهارت، منابع، فناوری و مشوق های نظارتی کافی مواجه اند. نویسندگان تأکید می کنند که ضعف در شناسایی و کنترل جریان های مالی مرتبط با تجارت، ظرفیت مجرمان برای انتقال و پنهان سازی عواید حاصل از فعالیت های غیرقانونی را افزایش می دهد. این مطالعه برای پژوهش حاضر اهمیت ویژه ای

18 September 2026 -TBILISI GEORGIA

دارد؛ زیرا «قاچاق»، «جریان های مالی مرتبط با تجارت»، «نظام بانکی» و «پولشویی» را در یک چارچوب بررسی می کند و نشان می دهد بانک ها در مقابله با انتقال عواید مجرمانه ناشی از فعالیت های تجاری غیرقانونی با چه چالش هایی مواجه اند. ❖ سنوسی و همکاران (۲۰۲۵) در پژوهش «نظریه فعالیت های روزمره و پویایی پولشویی: بازاندیشی تهدیدهای نوظهور در عملیات بانکی» عوامل مؤثر بر تداوم آسیب پذیری بانک ها در برابر پولشویی را بررسی کرده اند. پژوهش با استفاده از نظریه فعالیت های روزمره توضیح می دهد که چگونه همگرایی مجرم با انگیزه، هدف مناسب و فقدان نظارت مؤثر می تواند زمینه وقوع پولشویی را در نظام بانکی فراهم کند. مطالعه همچنین عوامل در سطح مؤسسه، صنعت و محیط کلان را مورد توجه قرار می دهد. این پژوهش برای موضوع حاضر اهمیت زیادی دارد، زیرا نقش بانک را نه صرفاً در مرحله کشف جرم، بلکه در ایجاد یا کاهش فرصت های ارتکاب پولشویی تحلیل می کند.

مرور این مطالعات نشان می دهد که بخش عمده پژوهش های داخلی بر یکی از سه محور «مقررات و سیاست گذاری مبارزه با پولشویی»، «ساختار و کنترل های داخلی نظام بانکی» و «پیشگیری و کشف پولشویی» متمرکز شده اند. مطالعات خارجی نیز بیشتر بر مسئولیت بانک ها، کارآمدی نظام های ضد پولشویی، شناسایی معاملات مشکوک و آسیب پذیری عملیات بانکی در برابر پولشویی تأکید دارند. با وجود اهمیت این تحقیقات، نقطه اتصال میان این دو حوزه، یعنی نقش نظام بانکی در تبدیل قاچاق به یک فرآیند مالی پیچیده و مرز میان قاچاق، پولشویی و شروع به جرم در پرونده های بانکی کمتر به صورت مستقل بررسی شده است. خلأ اصلی موجود آن است که در بسیاری از تحلیل ها، رابطه میان جرم منشأ و جرم پولشویی به صورت خطی و ساده تصور می شود؛ در حالی که در عمل، پرونده های اقتصادی دارای ساختار شبکه ای هستند و ممکن است چندین شخص، حساب بانکی، شرکت واسطه و معامله تجاری در فرآیند انتقال یا پنهان سازی عواید دخالت داشته باشند.

۱-۶- ادبیات پژوهش

۱-۶-۱- رویکرد زنجیره جرم اقتصادی

در تحلیل سنتی، جرم اقتصادی معمولاً به عنوان یک رفتار منفرد بررسی می شود؛ اما ساختار جرایم مالی جدید نشان می دهد که این جرایم اغلب دارای چرخه های چندمرحله ای هستند. در این پژوهش، قاچاق کالا و ارز به عنوان جرم منشأ (Predicate Offence) و پولشویی به عنوان جرم مرتبط با عواید حاصل از جرم در یک رابطه زمانی و کارکردی تحلیل می شوند. بر این اساس در مرحله اول تولید عایدی مجرمانه (در این مرحله، رفتار اصلی یعنی قاچاق کالا یا ارز رخ می دهد و منفعت اقتصادی نامشروع ایجاد می شود)، در مرحله دوم گردش مالی (وجوه حاصل از فعالیت غیرقانونی وارد شبکه مالی می شود. در این مرحله، صرف ورود پول به حساب بانکی الزاماً پولشویی نیست؛ بلکه باید هدف و ماهیت رفتار بررسی شود.) و در مرحله سوم پنهان سازی یا مشروع نمایی (در این مرحله، رفتارهایی مانند انتقال های پیچیده، استفاده از اشخاص ثالث، معاملات صوری یا ساختارهای تجاری پوششی ممکن است موجب

تحقق پولشویی شود). مورد مطالعه قرار می گیرد. این چارچوب نظری مبنای تحلیل بخش های بعدی مقاله خواهد بود (مبانی حقوقی قاچاق کالا و ارز در ایران، عناصر جرم، جایگاه آن به عنوان جرم منشأ و سپس تحلیل دقیق جرم پولشویی و عناصر قانونی آن).

۱-۶-۲- مبانی حقوقی قاچاق کالا و ارز به

قاچاق کالا و ارز یکی از مهم ترین مصادیق جرایم اقتصادی است که آثار آن تنها به نقض مقررات گمرکی یا ورود و خروج غیرقانونی کالا محدود نمی شود، بلکه در بسیاری از موارد، پیامدهای گسترده ای بر نظم اقتصادی، نظام مالی، سیاست های تجاری و درآمدهای عمومی دولت دارد. در نظام حقوقی ایران، قانونگذار با تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز تلاش کرده است تا مجموعه ای از رفتارهای مرتبط با نقض تشریفات قانونی ورود، خروج، حمل، نگهداری، عرضه و معامله کالا و ارز را تحت چارچوب کیفری یا ضمانت اجرای قانونی قرار دهد. مطابق ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قاچاق عبارت است از «هر فعل یا ترک فعلی که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و طبق این قانون و سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد». بر اساس این تعریف، عنصر اساسی قاچاق، صرفاً مخفی کردن کالا یا عبور غیرقانونی از مرز نیست؛ بلکه نقض تشریفات قانونی مورد حمایت قانونگذار معیار اصلی شناسایی این جرم محسوب می شود. بنابراین، قاچاق در مفهوم حقوقی جدید، یک پدیده چندلایه است که می تواند شامل رفتارهایی مانند ورود یا خروج غیرمجاز کالا، حمل و نگهداری کالاهای موضوع قاچاق، عرضه یا فروش کالاهای قاچاق، انتقال غیرقانونی ارز و استفاده از اسناد یا مجوزهای خلاف واقع باشد. مانند هر جرم دیگری، تحقق قاچاق نیازمند اجتماع عناصر قانونی، مادی و روانی است.

- عنصر قانونی: اصل قانونی بودن جرم و مجازات اقتضا می کند که هیچ رفتاری بدون پیش بینی قبلی در قانون، جرم تلقی نشود. در حوزه قاچاق کالا و ارز، مهم ترین منبع قانونی، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و اصلاحات بعدی آن است. این قانون، ضمن تعیین مصادیق مختلف قاچاق، ضمانت اجرای متناسب با نوع کالا، میزان ارزش، وضعیت مرتکب و شرایط ارتکاب را پیش بینی کرده است. اهمیت عنصر قانونی در این حوزه از آن جهت بیشتر است که قاچاق دارای مصادیق متنوعی است و هرگونه توسعه قلمرو آن بدون نص قانونی، می تواند با اصول بنیادین حقوق کیفری تعارض پیدا کند.
- عنصر مادی: عنصر مادی قاچاق بسته به نوع رفتار متفاوت است. برای مثال در قاچاق کالا، ممکن است رفتار مادی عبارت باشد از: وارد کردن کالا بدون انجام تشریفات قانونی، خارج کردن کالا برخلاف مقررات و نگهداری یا حمل کالای قاچاق در شرایط مقرر قانونی. در قاچاق ارز نیز رفتار می تواند مرتبط با انتقال غیرمجاز ارز، عدم رعایت مقررات قانونی مربوط به مبادلات ارزی و انجام معاملات ارزی خارج از چارچوب های قانونی باشد. بنابراین، برخلاف تصور سنتی، قاچاق لزوماً با یک رفتار فیزیکی در مرز تحقق پیدا نمی کند؛ بلکه ممکن است در مراحل بعدی زنجیره اقتصادی نیز ظهور پیدا کند.
- عنصر روانی: قاچاق، در اغلب مصادیق خود، ماهیت عمدی دارد و تحقق آن نیازمند احراز شرایط ذهنی مقرر در قانون است. عنصر روانی معمولاً شامل علم مرتکب به وضعیت غیرقانونی کالا یا ارز، اراده انجام رفتار ممنوع و قصد ارتکاب عمل موضوع قانون است. البته میزان و نحوه اثبات عنصر روانی باید با توجه به نوع جرم، وضعیت مرتکب و مقررات خاص هر

مصادق بررسی شود. این موضوع در ارتباط میان قاچاق و پولشویی اهمیت ویژه ای دارد؛ زیرا همان گونه که در ادامه خواهد آمد، اثبات قاچاق به عنوان جرم منشأ، الزاماً به معنای اثبات پولشویی اشخاص مرتبط با جریان مالی آن نیست.

یکی از مفاهیم کلیدی در تحلیل رابطه قاچاق و پولشویی، مفهوم جرم منشأ (Predicate Offence) است. جرم منشأ، جرمی است که ارتکاب آن موجب ایجاد منفعت یا مال نامشروع شده و سپس این مال می تواند موضوع رفتارهای بعدی مانند انتقال، تبدیل یا پنهان سازی قرار گیرد. در بسیاری از نظام های حقوقی، قاچاق کالا و ارز از جمله جرایمی است که می تواند منشأ ایجاد عواید مجرمانه باشد. برای مثال شخص «الف» بدون رعایت مقررات قانونی، کالایی را وارد کشور می کند. پس از فروش کالا، مبلغی به دست می آورد. این مبلغ، از منظر حقوق کیفری، صرفاً یک درآمد اقتصادی معمولی نیست؛ بلکه منفعت حاصل از یک فعالیت مجرمانه است. حال اگر شخص پس از تحصیل این منفعت آن را میان حساب های متعدد منتقل کند، با استفاده از قراردادهای صوری منشأ آن را تغییر دهد، آن را وارد یک فعالیت تجاری ظاهراً مشروع کند و یا برای مخفی کردن ارتباط آن با جرم اولیه اقدام کند، موضوع از مرحله قاچاق فراتر رفته و امکان بررسی عنوان پولشویی مطرح می شود. قاچاق و پولشویی از جهات مختلف تفاوت دارند، نخست، از حیث موضوع؛ در قاچاق، موضوع اصلی، کالا یا ارز و نقض مقررات قانونی مربوط به آن است. در پولشویی، موضوع اصلی، عواید حاصل از جرم و رفتار نسبت به آن است. دوم، از حیث زمان تحقق؛ قاچاق معمولاً در مرحله ایجاد منفعت غیرقانونی رخ می دهد. پولشویی غالباً پس از ایجاد این منفعت و در مرحله مدیریت یا پنهان سازی آن مطرح می شود. سوم، از حیث عنصر روانی؛ در قاچاق، علم و اراده نسبت به رفتار قاچاقی اهمیت دارد. در پولشویی، علاوه بر رفتار مادی، علم نسبت به منشأ مجرمانه مال و شرایط قانونی مربوط به آن ضروری است. بنابراین، ممکن است سه حالت رخ دهد:

- حالت اول: قاچاق واقع شود، اما پولشویی رخ ندهد. مثلاً کالای قاچاق کشف می شود و مرتکب هیچ اقدامی برای پنهان سازی عواید انجام نداده است.
- حالت دوم: قاچاق و پولشویی هر دو تحقق یابند. مثلاً مرتکب پس از فروش کالای قاچاق، وجوه حاصل را از طریق شبکه ای از حساب ها منتقل و منشأ آن را پنهان می کند.
- حالت سوم: رفتار مالی مشکوک وجود داشته باشد، اما هیچ یک از عناصر پولشویی اثبات نشود. مثلاً فردی گردش مالی بالایی دارد، اما منشأ غیرقانونی وجوه اثبات نشده است.

۱-۶-۳- مفهوم و مبانی حقوقی جرم پولشویی

پولشویی از جمله جرایم اقتصادی نوظهوری است که در نتیجه پیچیده تر شدن ساختارهای مالی و افزایش سازمان یافتگی جرایم اقتصادی اهمیت یافته است. در مفهوم سنتی، پولشویی به فرآیندی اطلاق می شد که طی آن عواید حاصل از فعالیت های مجرمانه به گونه ای وارد چرخه رسمی اقتصاد می شد که منشأ واقعی آنها پنهان باقی بماند. اما در رویکردهای نوین حقوقی، پولشویی صرفاً به «تبدیل پول نقد به دارایی مشروع» محدود نیست؛ بلکه مجموعه ای از رفتارها مانند تحصیل، تملک، نگهداری، استفاده، تبدیل،

مبادله، انتقال و پنهان یا کتمان کردن منشأ مجرمانه اموال را دربرمی گیرد. در واقع، هدف اصلی جرم انگاری پولشویی، جلوگیری از ورود عواید ناشی از جرم به ساختار رسمی اقتصاد بدون امکان شناسایی منشأ واقعی آن است. از منظر مالی، پولشویی را می توان فرآیندی دانست که طی آن عواید حاصل از فعالیت های مجرمانه از طریق مجموعه ای از معاملات، جابه جایی های مالی و سرمایه گذاری ها، از منشأ اولیه خود فاصله گرفته و در نهایت به وجوه یا دارایی هایی با ظاهر مشروع تبدیل می شوند. این فرایند معمولاً در سه مرحله «جایگذاری»، «لایه گذاری» و «ادغام» قابل تحلیل است. در مرحله جایگذاری، وجوه حاصل از جرم وارد نظام مالی می شود؛ برای مثال از طریق واریز به حساب های بانکی، خرید دارایی یا استفاده از کسب و کارهای دارای گردش مالی بالا. در مرحله لایه گذاری، با انجام تراکنش های متعدد، انتقال بین حساب ها، تبدیل وجوه به ارزها یا دارایی های مختلف، معاملات صوری و جابه جایی منابع میان اشخاص و نهادهای متعدد، ارتباط میان عواید و جرم منشأ دشوارتر می شود. در مرحله ادغام نیز وجوهی که منشأ آنها تا حد زیادی پنهان شده است، از طریق سرمایه گذاری در فعالیت های اقتصادی، خرید املاک و دارایی ها، تأمین مالی شرکت ها یا ورود مجدد به چرخه معاملات، ظاهری مشروع پیدا می کنند. از این منظر، نظام بانکی و زیرساخت های پرداخت از مهم ترین بسترهای مورد استفاده در فرایند پولشویی محسوب می شوند؛ زیرا حجم بالای تراکنش ها، سرعت انتقال وجوه، امکان جابه جایی منابع میان حساب ها و اشخاص و تنوع ابزارهای مالی می تواند ردیابی مسیر واقعی وجوه را دشوار کند. بنابراین، از دیدگاه مالی، مقابله با پولشویی مستلزم شناسایی الگوهای غیرعادی جریان وجوه، تحلیل تراکنش های مشکوک، شناخت دقیق مشتریان، پایش مستمر حساب ها و ردیابی مسیر حرکت منابع مالی است؛ به گونه ای که بتوان ارتباط میان جریان نقدینگی، دارایی های ایجاد شده و منشأ اولیه وجوه را شناسایی و از ورود یا بازگشت عواید مجرمانه به چرخه رسمی اقتصاد جلوگیری کرد. قانونگذار ایران با تصویب قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۶ و اصلاحات بعدی آن، چارچوب قانونی مقابله با این جرم را ایجاد کرده است. مطابق ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی اصلاحی ۱۳۹۷، پولشویی عبارت است از:

- تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از جرم با علم به مجرمانه بودن منشأ آن؛
- تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به منظور پنهان یا کتمان کردن منشأ مجرمانه آن؛
- پنهان یا کتمان کردن منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، مالکیت یا حقوق مربوط به عواید حاصل از جرم.

از تحلیل این ماده مشخص می شود که قانونگذار سه رفتار اصلی را مورد توجه قرار داده است؛ نخست رفتار نسبت به مال حاصل از جرم (مانند نگهداری یا استفاده از مالی که شخص می داند منشأ مجرمانه دارد)، دوم رفتارهای مالی با هدف تغییر وضعیت ظاهری مال (مانند انتقال یا تبدیل وجوه برای قطع ارتباط میان مال و جرم اولیه) و سوم رفتارهای پنهان کننده (مانند مخفی کردن مالک واقعی، منشأ واقعی یا مسیر انتقال مال). همانند سایر جرایم، تحقق پولشویی نیازمند اجتماع عناصر قانونی، مادی و روانی است.

❖ عنصر قانونی جرم پولشویی: عنصر قانونی پولشویی در حقوق ایران، قانون مبارزه با پولشویی است. اهمیت عنصر قانونی در این جرم از آن جهت قابل توجه است که مفهوم پولشویی گسترده است و اگر بدون تفسیر دقیق مقررات مورد استفاده قرار گیرد، خطر توسعه نامحدود قلمرو کیفری وجود خواهد داشت. برای مثال، هرگونه دریافت وجه، انتقال بانکی یا انجام معامله

اقتصادی نمی تواند صرفاً به دلیل پیچیدگی یا حجم بالا، پولشویی تلقی شود. اصل قانونی بودن جرم و مجازات ایجاب می کند که رفتار ارتكابی دقیقاً با یکی از مصادیق قانونی منطبق باشد.

❖ عنصر مادی جرم پولشویی: عنصر مادی پولشویی شامل رفتار خارجی مرتکب است. این رفتار می تواند در اشکال مختلف ظاهر شود: تحصیل، نگهداری یا استفاده از عواید مجرمانه (مثلاً شخصی با علم به اینکه مبلغی حاصل از قاچاق کالا است، آن را در حساب خود نگهداری کرده یا برای فعالیت اقتصادی استفاده کند)، انتقال یا تبدیل عواید مانند انتقال وجوه میان چند حساب، تبدیل وجه نقد به دارایی دیگر، انتقال مال به اشخاص ثالث و استفاده از ساختارهای مالی برای ایجاد فاصله میان مال و منشأ آن. پنهان سازی یا کتمان منشأ مانند استفاده از اسناد غیرواقعی، ایجاد معاملات صوری، استفاده از شرکت های پوششی، مخفی کردن ذی نفع واقعی. بنابراین، وجود صرف یک حساب بانکی یا انجام یک تراکنش، بدون بررسی هدف و ماهیت آن، برای تحقق عنصر مادی کافی نیست.

❖ عنصر روانی؛ جایگاه علم به منشأ مجرمانه: یکی از مهم ترین ویژگی های جرم پولشویی، نقش برجسته عنصر روانی است. در این جرم، صرف وجود مال ناشی از جرم در اختیار یک شخص، به تنهایی برای مسئولیت کیفری کافی نیست؛ بلکه باید شرایط ذهنی لازم، به ویژه علم مرتکب به منشأ مجرمانه مال، احراز شود. این موضوع در پرونده های بانکی اهمیت فراوان دارد. برای مثال شخص «الف» مبلغی را به حساب شخص «ب» منتقل می کند. صرف اینکه مبلغ به حساب «ب» وارد شده است، نمی تواند به خودی خود اثبات کند که «ب» مرتکب پولشویی شده است. باید مشخص شود که آیا «ب» از منشأ غیرقانونی وجه اطلاع داشته است؟ آیا در انتقال یا پنهان سازی آن نقش داشته است؟ آیا رفتار او با یکی از مصادیق قانونی پولشویی مطابقت دارد؟ در غیر این صورت، تبدیل یک رابطه مالی به مسئولیت کیفری، با اصول حقوق کیفری سازگار نخواهد بود.

یکی از مسائل مهم در رسیدگی به پرونده های پولشویی، تفاوت میان علم و ظن است. ممکن است شرایطی وجود داشته باشد که یک تراکنش مالی غیرمتعارف باشد، مبلغ بالایی داشته باشد، میان اشخاص فاقد رابطه اقتصادی روشن انجام شود، با الگوهای معمول فعالیت مالی تفاوت داشته باشد. این موارد می توانند نشانه خطر یا قرینه برای بررسی بیشتر باشند. اما از منظر حقوق کیفری:

○ ظن به منشأ مجرمانه $\neq$ علم به منشأ مجرمانه

○ تراکنش مشکوک $\neq$ جرم پولشویی

بنابراین، گزارش عملیات مشکوک بانکی، آغاز فرآیند بررسی است، نه دلیل قطعی تحقق جرم. نظام بانکی در فرآیند پولشویی می تواند نقش های متفاوتی داشته باشد. از منظر مالی، نظام بانکی یکی از مهم ترین منابع اطلاعاتی برای شناسایی و ردیابی جریان های مالی مرتبط با جرایم اقتصادی و پولشویی محسوب می شود. تراکنش های بانکی، سوابق واریز و برداشت، انتقال وجوه میان حساب ها، مشخصات طرفین معاملات و الگوی زمانی و مبلغی عملیات مالی، مجموعه ای از داده ها را ایجاد می کنند که امکان بازسازی مسیر حرکت وجوه و شناسایی ارتباطات مالی میان اشخاص را فراهم می سازد. تحلیل این اطلاعات می تواند به شناسایی الگوهای غیرمتعارف،

18 September 2026 - TBILISI GEORGIA

از جمله گردش های مالی نامتناسب با وضعیت اقتصادی و شغلی صاحب حساب، انتقال های مکرر و زنجیره ای، جابه جایی وجوه میان حساب های متعدد و تراکنش هایی که فاقد توجیه اقتصادی مشخص هستند، کمک کند. از این منظر، اطلاعات بانکی می تواند در کشف ارتباط میان اشخاص و حساب ها، شناسایی شبکه های مالی پنهان و ردیابی مسیر عواید حاصل از جرم نقش مهمی داشته باشد و امکان تحلیل جریان وجوه از نقطه ورود به نظام مالی تا مقصد نهایی آن را افزایش دهد. در حقوق کیفری اقتصادی، تفکیک میان «جرم منشأ» و «جرم پولشویی» از اهمیت اساسی برخوردار است؛ زیرا رابطه این دو جرم، رابطه ای مبتنی بر تقدم و تأخر و در عین حال استقلال حقوقی است. جرم منشأ، همان رفتار مجرمانه اولیه ای است که از طریق آن مال یا منفعت اقتصادی نامشروع ایجاد می شود؛ برای مثال، در جرم قاچاق، درآمد حاصل از فروش یا گردش کالای قاچاق، منشأ ایجاد عواید مجرمانه محسوب می شود. از منظر مالی، این عواید در مرحله نخست ممکن است به صورت وجه نقد، موجودی حساب، مطالبات یا سایر دارایی های قابل ارزش گذاری ظاهر شوند، اما صرف نامشروع بودن منشأ آنها برای تحقق پولشویی کافی نیست. آنچه در مرحله بعد اهمیت پیدا می کند، اقدام مرتکب یا اشخاص مرتبط برای وارد کردن این منابع به چرخه مالی، تغییر ماهیت یا شکل دارایی، انتقال وجوه میان حساب ها و اشخاص، تبدیل آن به دارایی های دیگر یا ایجاد ساختاری است که ارتباط میان مال و جرم اولیه را مخدوش یا پنهان کند.

۲- یافته های پژوهش

۲-۱- نقش نظام بانکی در زنجیره ارتکاب، کشف و پنهان سازی جرایم اقتصادی

در اقتصاد سنتی، قاچاق عمدتاً به عنوان رفتاری فیزیکی و ناظر بر جابه جایی غیرقانونی کالا از یک نقطه به نقطه دیگر تلقی می شد و بنابراین، کشف کالا، وسیله حمل، مسیر انتقال و عوامل دخیل در جابه جایی، محور اصلی شناسایی و اثبات جرم را تشکیل می داد؛ اما با پیچیده تر شدن ساختارهای اقتصادی و توسعه ابزارهای مالی و پرداخت، بخش قابل توجهی از فرایند جرایم اقتصادی در لایه مالی آن قابل ردیابی و تحلیل است. مرتکبان برای کاهش قابلیت کشف و قطع ارتباط میان عواید مجرمانه و منشأ آن، ممکن است از حساب های متعدد بانکی، اشخاص واسطه، شرکت های پوششی، معاملات صوری یا فاقد توجیه اقتصادی، انتقال های زنجیره ای وجوه و ابزارهای پرداخت الکترونیکی استفاده کنند. در چنین شرایطی، بانک از یک بستر صرفاً خنثی برای انجام پرداخت و انتقال وجه، به یکی از مهم ترین نقاط تولید، ثبت و تحلیل اطلاعات مالی مرتبط با رفتار مجرمانه تبدیل می شود و سوابق حساب ها، الگوی گردش وجوه، مبدأ و مقصد تراکنش ها، ارتباط میان حساب ها و اشخاص و توالی عملیات مالی می تواند در کشف مسیر عواید مجرمانه و شناسایی الگوهای احتمالی پولشویی نقش مؤثری داشته باشد.

۲-۲- نقش های اصلی نظام بانکی در پرونده های قاچاق و پولشویی

نقش نظام بانکی در ارتباط با جرایم اقتصادی و به ویژه قاچاق و پولشویی را می توان در سه سطح مکمل بررسی کرد: نخست، نظام بانکی ممکن است پیش از تحقق جرم منشأ، به عنوان ابزار تأمین مالی فعالیت مجرمانه مورد استفاده قرار گیرد؛ برای مثال، منابع موجود در حساب های بانکی می تواند برای تأمین هزینه خرید کالا، حمل و نقل، پرداخت به واسطه ها یا سایر مخارج مرتبط با قاچاق

18 September 2026 - TBILISI GEORGIA

به کار گرفته شود، با این حال باید میان «تأمین مالی جرم منشأ» و «پولشویی عواید حاصل از جرم» تفکیک روشنی صورت گیرد، زیرا پولشویی اصولاً ناظر بر رفتارهایی است که پس از تحصیل عواید مجرمانه و با هدف انتقال، تبدیل، اختفا یا پنهان سازی منشأ آنها انجام می شود و صرف استفاده از منابع مالی مشروع یا نامشروع برای ارتکاب جرم اولیه، بدون احراز سایر شرایط قانونی، به خودی خود پولشویی محسوب نمی شود. دوم، نظام بانکی به دلیل ایجاد و ثبت مستمر داده های مالی، می تواند به یکی از مهم ترین منابع کشف و اثبات جرایم اقتصادی تبدیل شود؛ گردش حساب ها، ارتباط میان حساب های متعدد، مبدأ و مقصد وجوه، توالی و زمان بندی تراکنش ها، ارتباط مالی اشخاص و تطبیق سطح درآمد و فعالیت اقتصادی رسمی با حجم واقعی جریان وجوه، امکان ترسیم «ردپای مالی» و بازسازی مسیر حرکت منابع را فراهم می کند؛ برای نمونه، گردش مبالغ قابل توجه میان حساب های متعدد اشخاصی که فاقد رابطه تجاری روشن هستند یا عدم تناسب آشکار میان درآمد رسمی یک شخص و حجم وجوه ورودی و خروجی حساب وی، می تواند از قرائن قابل بررسی برای کشف یک الگوی مالی غیرمتعارف باشد، هرچند داده بانکی به تنهایی معادل اثبات جرم نیست و ارزش اثباتی آن باید در ارتباط با اسناد تجاری، قراردادهای، وضعیت اقتصادی اشخاص، ارتباط احتمالی آنان با جرم منشأ، اظهارات و سایر قرائن ارزیابی شود. سوم، نظام بانکی ممکن است پس از تحصیل عواید حاصل از جرم، به عنوان بستر پنهان سازی و لایه سازی مالی مورد سوءاستفاده قرار گیرد؛ به گونه ای که وجوه حاصل از قاچاق از طریق انتقال های متوالی میان حساب های اشخاص مختلف، استفاده از حساب اشخاص ثالث، انتقال به شرکت های تجاری، انجام معاملات ظاهراً مشروع یا تبدیل وجوه به سایر دارایی ها، از منشأ اولیه خود فاصله داده شود.

۲-۳- حساب های اجاره ای و چالش مسئولیت کیفری

یکی از پدیده های جدید در پرونده های اقتصادی، استفاده از حساب های بانکی اشخاص دیگر است که در ادبیات عملی با عنوان «حساب اجاره ای» شناخته می شود. در این وضعیت، ممکن است صاحب حساب کاملاً بی اطلاع باشد و قربانی سوءاستفاده شود، با وجود عدم اطلاع کامل، مرتکب بی احتیاطی یا تخلف بانکی شود و آگاهانه حساب خود را برای انتقال یا پنهان سازی وجوه در اختیار دیگری قرار دهد. این سه وضعیت از نظر حقوق کیفری یکسان نیستند. اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری اقتضا می کند که مسئولیت هر فرد بر اساس رفتار، علم و نقش واقعی وی تعیین شود. بنابراین، صرف مالکیت حساب بانکی نمی تواند جایگزین اثبات عنصر روانی جرم شود.

۲-۴- تراکنش مشکوک و تفاوت آن با جرم پولشویی

یکی از مهم ترین مسائل عملی در مبارزه با پولشویی، جلوگیری از خلط میان مفهوم «تراکنش مشکوک» و «جرم پولشویی» است. تراکنش مشکوک مفهومی پیشگیرانه و مالی است. هدف از شناسایی آن تشخیص خطر، بررسی بیشتر و جلوگیری از سوءاستفاده از نظام مالی است. اما جرم پولشویی یک مفهوم کیفری است و نیازمند اثبات عناصر قانونی آن است. بنابراین تراکنش مشکوک باید باعث ایجاد ضرورت بررسی شود اما اثبات پولشویی نیازمند اثبات جرم منشأ، عواید مجرمانه، رفتار مادی و علم مرتکب است. برای

18 September 2026 -TBILISI GEORGIA

مثال شخصی که در یک ماه چندین انتقال مالی بزرگ انجام می دهد، ممکن است رفتار مالی غیرمعمول داشته باشد. اما برای محکومیت وی به پولشویی باید مشخص شود که این وجوه از چه منشأیی حاصل شده اند؟ آیا منشأ آنها مجرمانه است؟ آیا شخص از این موضوع اطلاع داشته؟ هدف از انتقال ها چه بوده است؟

۲-۵- تحلیل الگوی تراکنش ها

جایگزینی رویکرد شبکه ای به جای نگاه موردی در پرونده های مالی پیچیده، بررسی یک تراکنش منفرد معمولاً کافی نیست. زیرا یک انتقال وجه می تواند کاملاً مشروع باشد، بخشی از فعالیت تجاری عادی باشد، یا بخشی از یک شبکه مالی مجرمانه باشد. آنچه اهمیت دارد، الگوی کلی رفتار مالی است. برای مثال، مجموعه ای از رفتارها مانند دریافت مبالغ متعدد از اشخاص فاقد ارتباط اقتصادی روشن، انتقال سریع وجوه پس از دریافت، گردش رفت و برگشتی پول، استفاده از حساب های متعدد، عدم تناسب میان درآمد رسمی و حجم معاملات، می تواند در کنار سایر ادله، نشانه ای از فعالیت مجرمانه باشد. در اینجا نیز باید تأکید کرد که تحلیل الگو، ابزار کشف و استدلال است؛ نه جایگزین اثبات قضایی.

۲-۶- پولشویی مبتنی بر تجارت (Trade-Based Money Laundering)

یکی از پیچیده ترین اشکال پولشویی در سطح بین المللی، پولشویی مبتنی بر تجارت است. در این شیوه، معاملات تجاری به عنوان وسیله ای برای انتقال ارزش یا پنهان کردن منشأ غیرقانونی وجوه مورد استفاده قرار می گیرند. برخلاف پولشویی سنتی که تمرکز آن بر انتقال مستقیم پول است، در TBML، تجارت و اسناد تجاری نقش اصلی دارند. روش های رایج عبارتند از: صدور فاکتورهای غیرواقعی، اعلام ارزش غیرواقعی کالا، معاملات صوری (برای مثال: معاملات صوری با پرداخت رمز ارزی)، استفاده از شرکت های پوششی، انتقال کالا با هدف پوشاندن جریان مالی. برای مثال شرکتی کالایی را به ارزش واقعی ۱۰ واحد خریداری می کند، اما در اسناد تجاری ارزش آن ۳۰ واحد درج می شود. اختلاف ایجاد شده می تواند وسیله ای برای انتقال ارزش یا پوشاندن منشأ واقعی منابع مالی باشد. در پرونده های قاچاق کالا و ارز، این موضوع اهمیت زیادی دارد؛ زیرا ممکن است ظاهر معامله قانونی باشد، اما ساختار اقتصادی آن برای پنهان سازی منفعت مجرمانه طراحی شده باشد.

۲-۷- مطالعه تطبیقی رویکردهای مقابله با پولشویی ناشی از جرایم اقتصادی

جرایم اقتصادی در عصر حاضر ماهیتی فرامرزی پیدا کرده اند. قاچاق کالا و ارز، انتقال غیرقانونی سرمایه و پولشویی معمولاً محدود به قلمرو یک کشور باقی نمی ماند و در بسیاری از موارد، شبکه ای از اشخاص، شرکت ها، مؤسسات مالی و حوزه های قضایی مختلف را درگیر می کنند. از این رو، مقابله مؤثر با این جرایم نیازمند شناخت استانداردهای بین المللی و بررسی تجربه نظام های حقوقی مختلف است. با وجود تفاوت میان نظام های حقوقی، در اغلب آنها یک اصل مشترک پذیرفته شده است که مبارزه با جرم منشأ، بدون

کنترل جریان مالی ناشی از آن، ناقص خواهد بود. با این حال، توسعه ابزارهای مبارزه با پولشویی نباید موجب حذف مرز میان «فعالیت مالی پرخطر» و «رفتار مجرمانه اثبات شده» شود.

❖ رویکرد FATF در مبارزه با پولشویی و جرایم اقتصادی: گروه ویژه اقدام مالی (Financial Action Task Force - FATF) مهم ترین نهاد تدوین کننده استانداردهای بین المللی در حوزه مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم محسوب می شود. استانداردهای FATF بر چند محور اساسی استوار است: اول رویکرد مبتنی بر ریسک (یکی از اصول بنیادین FATF آن است که کشورها و مؤسسات مالی باید منابع نظارتی خود را بر اساس سطح خطر تخصیص دهند) که بر این اساس، همه مشتریان، معاملات یا فعالیت های مالی در یک سطح از خطر قرار ندارند. برای مثال تراکنش های غیرمعارف، ساختارهای پیچیده مالکیتی، معاملات بدون توجیه اقتصادی روشن و ارتباط با حوزه های پرخطر، ممکن است نیازمند بررسی دقیق تر باشند. اما اهمیت حقوقی این موضوع در آن است که رویکرد مبتنی بر ریسک، ابزار پیشگیری و شناسایی است، نه معیار مستقل اثبات جرم. بنابراین، وجود ریسک بالا یا گزارش عملیات مشکوک، به تنهایی نمی تواند جایگزین اثبات عناصر جرم پولشویی شود. دوم شناسایی مشتری و ذی نفع واقعی (یکی از مشکلات اساسی در پرونده های پولشویی، استفاده از اشخاص واسطه و ساختارهای صوری است.) که برای مثال ممکن است حساب بانکی یا شرکت به نام شخصی ثبت شده باشد، اما کنترل واقعی منابع مالی در اختیار فرد دیگری باشد. در پرونده های قاچاق و پولشویی، شناسایی این ارتباط واقعی اهمیت زیادی دارد؛ زیرا ممکن است شخصی که در ظاهر صاحب حساب یا شرکت است، صرفاً پوششی برای انتقال منافع شخص دیگری باشد.

❖ کنوانسیون ملل متحد علیه جرایم سازمان یافته فراملی (پالرمو): کنوانسیون ملل متحد علیه جرایم سازمان یافته فراملی مصوب ۲۰۰۰، یکی از مهم ترین اسناد بین المللی در زمینه مقابله با جرایم سازمان یافته و پولشویی است. این کنوانسیون، پولشویی را در ارتباط با عواید حاصل از جرم مورد توجه قرار داده و کشورها را به جرم انگاری رفتارهایی مانند تبدیل یا انتقال اموال با هدف پنهان کردن منشأ مجرمانه، اخفا یا کتمان ماهیت واقعی اموال، تحصیل یا استفاده از اموال با علم به منشأ مجرمانه، تشویق می کند. اهمیت این رویکرد در آن است که میان دو مرحله تفکیک می کند. در مرحله اول ارتکاب جرم اولیه و ایجاد منفعت نامشروع. مرحله دوم رفتار نسبت به آن منفعت با هدف پنهان سازی یا استفاده به ظاهر مشروع. این تفکیک با ساختار حقوقی ایران نیز هماهنگ است؛ زیرا قاچاق کالا و ارز می تواند در جایگاه جرم منشأ قرار گیرد و رفتارهای بعدی نسبت به عواید آن، در صورت وجود شرایط قانونی، پولشویی محسوب شود.

❖ رویکرد اتحادیه اروپا: اتحادیه اروپا در سال های اخیر توجه ویژه ای به هماهنگ سازی قوانین مبارزه با پولشویی داشته است. یکی از ویژگی های مهم رویکرد اروپایی، تأکید بر این موضوع است که پولشویی باید به عنوان یک جرم مستقل، اما مرتبط با جرم منشأ، مورد توجه قرار گیرد. میان جرم اولیه، عواید ناشی از جرم و رفتار تطهیرکننده، تفکیک صورت می گیرد.

همچنین، نظام اروپایی بر ضرورت حفظ تعادل میان کارآمدی مبارزه با جرایم مالی و حمایت از حقوق بنیادین اشخاص تأکید دارد. این رویکرد می تواند در حقوق ایران در حوزه تفکیک میان «ظن مالی» و «مسئولیت کیفری» قابل توجه باشد. ❖ رویکرد ایالات متحده آمریکا: در حقوق آمریکا، مبارزه با پولشویی از دهه ۱۹۸۰ با تصویب قوانین خاص، توسعه یافت. یکی از ویژگی های مهم این نظام، توجه گسترده به استفاده از شبکه مالی برای مقابله با جرایم اقتصادی است. رفتارهایی مانند انجام معاملات مالی با علم به منشأ مجرمانه وجوه، انجام تراکنش با هدف پنهان کردن منشأ مال و استفاده از مؤسسات مالی برای انتقال عواید مجرمانه مورد توجه قرار گرفته است. با این حال، حتی در این نظام نیز صرف وجود تراکنش مالی یا ارتباط با فرد مجرم، به تنهایی برای مسئولیت کیفری کافی نیست و عنصر علم و هدف مجرمانه اهمیت اساسی دارد.

۲-۸- مقایسه تطبیقی حقوق ایران با استانداردهای بین المللی

بررسی تطبیقی نشان می دهد که حقوق ایران در حوزه جرم انگاری پولشویی، با بسیاری از اصول پذیرفته شده جهانی هماهنگی دارد. نقاط اشتراک عبارتند از پذیرش مفهوم جرم منشأ (در حقوق ایران نیز پولشویی بدون وجود مال ناشی از جرم قابل تصور نیست)، توجه به رفتارهای پنهان کننده (مانند انتقال، تبدیل و کتمان منشأ اموال)، شناسایی نقش مؤسسات مالی در پیشگیری (از طریق شناسایی مشتری، گزارش دهی عملیات مشکوک، کنترل های داخلی). با این حال، برخی چالش ها همچنان وجود دارد. نخست ابهام در معیار اثبات علم که یکی از دشواری های اصلی، تشخیص مرز میان علم واقعی مرتکب، قرائن دال بر علم و صرف احتمال یا ظن است. ضروری است که رویه قضایی معیارهای روشن تری برای احراز عنصر روانی ارائه کند. دوم چالش مسئولیت اشخاص ثالث در پرونده هایی مانند حساب های اجاره ای، باید میان شخص فریب خورده، شخص سهل انگار، شخص همکار و آگاه، تفکیک دقیق صورت گیرد. سوم خطر توسعه بیش از حد مفهوم پولشویی یعنی گسترش مبارزه با پولشویی نباید موجب شود که هر رفتار مالی غیرمتعارف، بدون اثبات عناصر جرم، وارد قلمرو کیفری شود. زیرا چنین رویکردی می تواند با اصول، قانونی بودن جرم و مجازات، شخصی بودن مسئولیت کیفری و اصل برائت در تعارض قرار گیرد.

۲-۹- راهکارهای پیشنهادی برای ارتقای نظام مقابله با قاچاق کالا و ارز و پولشویی بانکی

بررسی تطبیقی و تحلیل پرونده های عملی نشان می دهد که چالش اصلی در مقابله با جرایم اقتصادی، صرفاً فقدان مقررات نیست؛ بلکه بخش مهمی از مشکلات ناشی از ابهام در تفسیر مقررات، دشواری اثبات عناصر جرم، ضعف هماهنگی میان نهادهای مسئول، خلط میان اقدامات پیشگیرانه و مسئولیت کیفری و پیچیدگی ساختارهای مالی جدید است. بنابراین، مقابله مؤثر با قاچاق کالا و ارز و پولشویی نیازمند مجموعه ای از اصلاحات هماهنگ در سه سطح است: سطح تقنینی، سطح قضایی و سطح بانکی و اجرایی.

❖ راهکارهای تقنینی: الف) تعیین دقیق تر مرز میان تراکنش مشکوک و جرم پولشویی: یکی از مهم ترین چالش های موجود، احتمال خلط میان مفهوم پیشگیرانه «عملیات مشکوک» و مفهوم کیفری «پولشویی» است. پیشنهاد می شود قانونگذار یا مراجع تفسیر کننده، معیارهای روشن تری برای تفکیک این دو مفهوم ارائه کنند. به بیان دیگر گزارش یک تراکنش مشکوک

18 September 2026 - TBILISI GEORGIA

باید صرفاً آغاز فرآیند بررسی باشد، نه مبنای خودکار انتساب جرم. این تفکیک موجب خواهد شد از یک سو، امکان کشف جرایم اقتصادی کاهش نیابد و از سوی دیگر، حقوق اشخاص بر اساس صرف ظن مالی محدود نشود. (ب) تدوین معیارهای روشن تر برای احراز علم در جرم پولشویی: همان گونه که بررسی شد، عنصر علم به منشأ مجرمانه مال، یکی از ارکان اساسی پولشویی است. با وجود اهمیت این موضوع، در عمل یکی از دشوارترین مسائل، تشخیص مرز میان علم واقعی، آگاهی متعارف، بی احتیاطی و بی اطلاعی واقعی است. پیشنهاد می شود معیارهای مشخصی برای ارزیابی علم مرتکب تدوین شود. برای مثال، عواملی مانند میزان ارتباط شخص با جرم منشأ، سابقه روابط مالی، غیرمتعارف بودن معامله، دریافت منافع غیرعادی، تلاش برای پنهان کردن هویت واقعی و استفاده از ابزارهای غیرضروری مالی می تواند در کنار سایر ادله مورد توجه قرار گیرد. (ج) تفکیک دقیق تر میان مسئولیت کیفری صاحب حساب و استفاده کننده واقعی: پدیده حساب های اجاره ای یکی از چالش های جدید در پرونده های اقتصادی است. در این زمینه، ضروری است مقررات به گونه ای تنظیم شود که میان سه گروه تفکیک شود. گروه اول افرادی که بدون اطلاع، قربانی سوءاستفاده مالی شده اند. گروه دوم افرادی که با بی مبالائی یا نقض تکالیف قانونی، زمینه سوءاستفاده را فراهم کرده اند. گروه سوم افرادی که آگاهانه حساب خود را برای پنهان سازی یا انتقال عواید مجرمانه در اختیار دیگران قرار داده اند. یکسان دانستن این سه وضعیت، با اصول عدالت کیفری سازگار نیست.

❖ راهکارهای قضایی: الف) ایجاد رویه قضایی تخصصی در جرایم اقتصادی: جرایم اقتصادی به دلیل ماهیت ترکیبی خود، نیازمند دانش هم زمان در حوزه های حقوق کیفری، حقوق تجارت، مقررات بانکی، حسابداری مالی و تجارت بین الملل هستند. بنابراین، رسیدگی تخصصی تر به این پرونده ها می تواند موجب افزایش دقت تصمیمات قضایی شود. (ب) حرکت از تحلیل موردی به تحلیل زنجیره ای: در پرونده های پیچیده، بررسی یک رفتار منفرد معمولاً کافی نیست. برای مثال یک انتقال وجه به تنهایی ممکن است معنای خاصی نداشته باشد؛ اما اگر در کنار مجموعه ای از اقدامات قرار گیرد، مانند قاچاق کالا، فروش غیررسمی، انتقال وجوه میان چند حساب، معاملات صوری و استفاده از شرکت واسطه ممکن است بخشی از یک ساختار مجرمانه باشد. بنابراین، پیشنهاد می شود مراجع قضایی در پرونده های مالی، به جای تمرکز صرف بر یک اقدام، کل زنجیره اقتصادی رفتار را بررسی کنند. (ج) استفاده هدفمند از کارشناسی مالی: در بسیاری از پرونده های اقتصادی، حجم بالای اطلاعات بانکی می تواند موجب پیچیدگی رسیدگی شود. راهکار مناسب، استفاده از کارشناسی مالی هدفمند است. کارشناس باید به جای ارائه صرف گردش حساب، به پرسش های حقوقی مرتبط پاسخ دهد که مسیر حرکت وجوه چگونه بوده است؟ آیا معامله دارای توجیه اقتصادی است؟ آیا میان درآمد رسمی و گردش مالی تناسب وجود دارد؟ آیا الگوی انتقال ها با رفتار تجاری متعارف سازگار است؟

❖ راهکارهای بانکی و اجرایی: الف) تقویت نظام تحلیل هوشمند تراکنش ها: با افزایش حجم پرداخت های الکترونیکی، روش های سنتی نظارت مالی کافی نیست. بانک ها باید از فناوری های نوین مانند تحلیل داده، سامانه های تشخیص الگو، هوش مصنوعی مالی، امتیازدهی ریسک مشتریان، برای شناسایی رفتارهای غیرعادی استفاده کنند. البته استفاده از این

18 September 2026 - TBILISI GEORGIA

ابزارها باید همراه با کنترل های حقوقی باشد تا الگوریتم های مالی جایگزین تشخیص قضایی نشوند. (ب) ارتقای شناسایی ذی نفع واقعی: یکی از روش های اصلی پنهان سازی عواید مجرمانه، استفاده از ساختارهای ظاهری است. برای مثال شرکت به نام یک شخص ثبت شده، اما کنترل واقعی آن در اختیار فرد دیگری است.

۲-۹-۱- ارائه مدل پیشنهادی پژوهش برای تحلیل پرونده های قاچاق و پولشویی بانکی

بر اساس یافته های این پژوهش، می توان یک مدل پنج مرحله ای برای تحلیل این پرونده ها پیشنهاد کرد:

- مرحله اول: شناسایی جرم منشأ (پرسش: آیا اساساً جرمی مانند قاچاق کالا و ارز تحقق یافته است؟) بدون پاسخ مثبت به این پرسش، بررسی پولشویی با مشکل اساسی مواجه خواهد بود.
- مرحله دوم: شناسایی عواید حاصل از جرم (پرسش: آیا مال یا وجه مورد بررسی، ارتباط قابل اثباتی با جرم منشأ دارد؟)
- مرحله سوم: تحلیل رفتار مالی (پرسش: آیا اقدامات انجام شده صرفاً فعالیت مالی عادی بوده یا با هدف: انتقال، تبدیل، پنهان سازی، مشروع نمایی صورت گرفته است؟)
- مرحله چهارم: بررسی عنصر روانی (پرسش: آیا مرتکب نسبت به منشأ مجرمانه مال "علم" داشته است؟)
- مرحله پنجم: تعیین عنوان حقوقی صحیح (در پایان باید میان این عناوین تفکیک شود: قاچاق، پولشویی، شروع به جرم، معاونت و اقدامات مقدماتی صرف تراکنش مشکوک). این مرحله از توسعه بی ضابطه مسئولیت کیفری جلوگیری می کند.

مبارزه با قاچاق کالا و ارز و پولشویی بانکی، نیازمند ایجاد تعادل میان دو هدف اساسی است؛ نخست حفاظت از اقتصاد رسمی در برابر ورود عواید مجرمانه. دوم حفظ اصول بنیادین حقوق کیفری و جلوگیری از تبدیل ظن مالی به محکومیت کیفری. بر این اساس، راهکار مطلوب نه در سخت گیری مطلق و نه در تسامح نسبت به جرایم اقتصادی، بلکه در تحلیل دقیق و مبتنی بر ادله قرار می گیرد.

۳- نتیجه گیری

قاچاق کالا و ارز و پولشویی، با وجود ارتباط نزدیک در بسیاری از پرونده های اقتصادی، از نظر ماهیت، عناصر و زمان تحقق، دو جرم مستقل اند. یافته های پژوهش نشان می دهد مهم ترین چالش در این پرونده ها، تشخیص مرز میان جرم منشأ، رفتار نسبت به عواید مجرمانه و اقدامات مقدماتی یا شروع به جرم است. قاچاق ناظر بر ورود، خروج، حمل، نگهداری یا عرضه غیرقانونی کالا و ارز است، در حالی که پولشویی به رفتارهایی پس از تحصیل عواید مجرمانه، مانند تحصیل، نگهداری، انتقال، تبدیل یا پنهان سازی آن با علم به منشأ مجرمانه مربوط می شود؛ بنابراین، تحقق قاچاق به تنهایی اثبات کننده پولشویی نیست. در پرونده های مرتبط، ابتدا باید جرم منشأ و سپس مجرمانه بودن مال و ارتباط آن با جرم احراز شود و در ادامه، رفتار متهم و عنصر روانی، به ویژه علم وی به منشأ مال، مورد بررسی قرار گیرد. همچنین در موارد جرم ناقص، باید مشخص شود که رفتار از مرحله اقدامات مقدماتی وارد مرحله اجرای جرم شده است یا خیر. از مهم ترین یافته های تحقیق آن است که صرف ارتباط مالی با جرم یا استفاده از خدمات بانکی، موجب تحقق

پولشویی و مسئولیت کیفری نمی شود؛ بلکه تراکنش مشکوک و گزارش عملیات مشکوک صرفاً می تواند مبنای بررسی و تکمیل ادله قرار گیرد. در مواردی مانند حساب های اجاره ای و استفاده از اشخاص ثالث نیز، آگاهی و نقش واقعی فرد باید احراز شود. همچنین در جرایم اقتصادی پیچیده، تحلیل شبکه مالی، مسیر گردش وجوه، ارتباط اشخاص، ساختار شرکت ها و الگوی کلی معاملات، نسبت به بررسی یک تراکنش منفرد اهمیت بیشتری دارد. در نهایت، پولشویی مبتنی بر تجارت را می توان یکی از حلقه های مهم اتصال قاچاق به نظام مالی دانست؛ زیرا مجرمان با بهره گیری از شرکت ها، قراردادهای، معاملات تجاری و اسناد مالی می کوشند برای عواید ناشی از جرم، ظاهر مشروع ایجاد کنند.

۴- نوآوری پژوهش

نوآوری اصلی این پژوهش را می توان در چند محور بیان کرد؛ نخست بررسی هم زمان سه مفهوم قاچاق کالا و ارز، پولشویی و شروع به جرم در بستر پرونده های بانکی. بسیاری از مطالعات، پولشویی را مستقل از جرم منشأ بررسی کرده اند، در حالی که این پژوهش بر نقطه اتصال این مفاهیم تمرکز دارد. دوم ارائه معیار تفکیک میان تراکنش مشکوک، رفتار مالی مجرمانه، شروع به جرم و جرم کامل. این تفکیک می تواند در تحلیل قضایی پرونده های اقتصادی کاربرد عملی داشته باشد. سوم ارائه مدل پنج مرحله ای تحلیل پرونده های قاچاق و پولشویی (۱. شناسایی جرم منشأ؛ ۲. تعیین عواید حاصل از جرم؛ ۳. تحلیل مسیر مالی؛ ۴. بررسی عنصر روانی؛ ۵. تعیین عنوان کیفری صحیح).

۵- پیشنهاد های نهایی پژوهش

- تدوین دستورالعمل قضایی برای تفکیک قاچاق و پولشویی: ضروری است معیارهای مشخصی برای تشخیص مواردی که قاچاق صرفاً جرم منشأ است و مواردی که رفتارهای بعدی واجد عنوان پولشویی می شود، ارائه شود.
- توسعه آموزش تخصصی قضات و ضابطان اقتصادی: با توجه به پیچیدگی جرایم مالی، آموزش های تخصصی در حوزه تحلیل تراکنش های بانکی، ساختارهای تجاری، حسابداری جرم (حسابداری قضایی) و پولشویی مبتنی بر تجارت می تواند کیفیت رسیدگی را افزایش دهد.
- تقویت همکاری میان نهادهای مالی و قضایی: مبارزه با جرایم اقتصادی نیازمند تبادل مؤثر اطلاعات میان بانک ها، واحد اطلاعات مالی، گمرک، سازمان مالیاتی و مراجع قضایی است.
- استفاده از فناوری های نوین همراه با تضمین های حقوقی: تحلیل هوشمند داده های مالی می تواند در کشف الگوهای غیرعادی مؤثر باشد، اما باید تحت نظارت حقوقی قرار گیرد تا موجب محدود شدن حقوق اشخاص صرفاً بر اساس تحلیل های ماشینی نشود.

۶- منابع

۶-۱- منابع داخلی

- خمایی زاده، فرهاد. (۱۳۸۱). «مبارزه با پولشویی در بانکها و مؤسسات مالی؛ نگاهی به قانون ضدتروریسم ایالات متحده آمریکا». مجله حقوقی بین المللی، دوره ۲۰، شماره ۲۹، صص. ۲۸-۵. DOI: 10.22066/cilamag.2003.18031.
- جوانمرد، بهروز. (۱۳۹۵). «بررسی حقوقی تعامل ایران با FATF در پیشگیری از پولشویی». مجله کانون وکلای دادگستری مرکز، شماره ۲۳۵، زمستان ۱۳۹۵، صص. ۶۳-۵۳. مشخصات سال و شماره مجله در نسخه منتشر شده قابل تطبیق است.
- ابوالحسنی هستیانی، اصغر؛ دانیالی، قربان. (۱۳۹۷). «تدوین الگوی راهبردی پیشگیری از پولشویی در ساختار بانکی کشور (مطالعه موردی: بانک صادرات ایران)». پژوهش های پولی و بانکی.
- حقی، حسینعلی؛ باقرزاده، محمدرضا؛ طبری، مجتبی؛ غلامی رودی، ذبیح الله. (۱۴۰۰). «عوامل زیرساختی مدیریت چالش های مبارزه با پولشویی در نظام بانکی ایران و برآورد الگوی مبتنی بر رهنمودهای بین المللی». پژوهش های اقتصادی ایران، سال بیست و ششم، شماره ۸۹، صص. ۲۳۶-۱۹۷.
- ارجمندنژاد، عبدالمهدی؛ حبیبی، رضا؛ بابائی کیایی، مسعود. (۱۴۰۳). «به کارگیری روش شبکه های هوشمند عصبی در شناسایی و رتبه بندی رفتاری مشتریان مظنون به پولشویی (مورد مطالعه: بانک ملت)». مطالعات مالی و بانکداری اسلامی، دوره ۱۰، شماره ۲۷، صص. ۳۸-۱. DOI: 10.22034/jifb.2024.451360.1567.
- حیدرزاده، فیروزه؛ شمس، احمد؛ عموزیدی، سیامک. (۱۴۰۵). «سازوکارهای حقوقی پیشگیری و مقابله با پولشویی در نظام بانکی ایران (با تأکید بر الزامات سازمان های پولی و مالی جهانی)». دانشنامه فقه و حقوق تطبیقی. DOI: 10.61838/jecjl.323.
- افشار، ابوالقاسم؛ گرکز، منصور؛ معطوفی، علیرضا؛ خوزین، علی. (۱۴۰۵). «طراحی مدل برای کاهش ریسک پولشویی در بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری». حسابداری، امور مالی و هوش محاسباتی.
- شمس ناتری، محمدابراهیم. (۱۳۸۲). «پولشویی، آثار و عکس العمل ها». مجله اندیشه های حقوقی.
- زرنشان، شهرام؛ شجاعی نصیرآبادی، محمد. (۱۳۹۶). «ضرورت جرم انگاری پولشویی مستقل از جرم منشأ». آموزه های حقوق کیفری.
- گلدوزیان، ایرج؛ عباس، اصغر. (۱۳۸۶). «جرم انگاری پولشویی و گسترش آن در اسناد بین المللی و نظام حقوق ایران». مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

۶-۲- منابع خارجی

- Nikoloska, S., & Simonovski, I. (2012). "The Role of Banks as an Institution in the Prevention of Money Laundering in the Republic of Macedonia." *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 44, 453-459. DOI: 10.1016/j.sbspro.2012.05.050.
- Halawi, R. A. S. (2019). "Dirty Money in the Banking Sector." *Journal of Money Laundering Control*, 22(3), 527-542. DOI: 10.1108/JMLC-11-2018-0067.
- Marzouk, M. J. (2021). "Trade-Based Money Laundering (TBML) Empowers Criminals to Run Free Post-Brexit." *Journal of Money Laundering Control*, 25(2), 376-387. DOI: 10.1108/JMLC-04-2021-0040.
- Isa, Y. M., Sanusi, Z. M., Prabowo, H. Y., & Tarjo. (2025). "Routine Activity Theory and the Dynamics of Money Laundering: Reassessing Emerging Threats in Banking Operations." *Journal of Money Laundering Control*, 28(6), 764-775. DOI: 10.1108/JMLC-06-2025-0106.
- McCarthy, K. J., van Santen, P., & Fiedler, I. (2015). "Modelling the Money Launderer: Micro-Theoretical Arguments on Anti-Money Laundering Policy." *International Review of Law and Economics*, 43, 148-155. DOI: 10.1016/j.irl.2014.04.006.